

ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΈΠΤΗ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ...

Στην ήρεμη επιφάνεια του νερού ο άνθρωπος αντίκρισε, πρώτη φορά ίσως, την αντανάκλαση της μορφής του. Επιθυμώντας να κρατήσει κοντά του το φευγαλέο είδωλο, κατασκεύασε τους καθρέπτες. Στην αρχαιότητα, οι καθρέπτες ονομάζονταν κάτοπτρα και είχαν τη μορφή δίσκου από μέταλλο, λειασμένου και γυαλιστερού. Το κάλυμμά τους κοσμούσαν με παραστάσεις εμπνευσμένες από την ομορφιά που προορισμός τους ήταν να υμνούν: την Αφροδίτη, τις Νύμφες, τη Γοργώ που διώχνει το βάσκανο μάτι.

Στο ανάγλυφο κάλυμμα του κατόπτρου από το Αρχαιολογικό Μουσείο Ήλιδας (τέλη 4ου αι. π.Χ.) τέσσερις γυναικείες μορφές, πιθανότατα Νύμφες, εικονίζονται λουόμενες μέσα σε σπήλαιο. Στο κέντρο ψηλά, δίπλα σε κρήνη με τρεχούμενο νερό, διακρίνεται η κεφαλή γενειοφόρου άνδρα – ίσως μια ποτάμια θεότητα ή η προσωποποίηση κάποιου όρους – που παρακολουθεί με έκδηλο ενδιαφέρον τη σκηνή.

1

2

3

4

Ο Πηγειός και η Ήλιδα

Ο Πηγειός δεν πρωταγωνιστεί σε γοητευτικές διηγήσεις με περιπετειώδεις έρωτες, όπως ο έτερος ποταμός της Ηλείας, ο Αλφειός –μόνη αναφορά που συναντούμε στη μυθολογία αποτελεί η συμβολή του στον καθαρισμό από τον Ηρακλή της κόπρου του Αυγεία (εικ. 3). Δεν τραγουδήθηκε από τη λαϊκή παράδοση σαν τον συνονόματό του στον κάμπο της Θεσσαλίας, ούτε απεικονίστηκε στην τέχνη.

Ωστόσο, στην εύφορη κοιλάδα του κτίστηκε η Ήλιδα, μια από τις πλουσιότερες και πλέον πολυάνθρωπες πόλεις της Πελοποννήσου. Οι πηγές και τα πολυάριθμα πηγάδια εξασφάλιζαν πόσιμο νερό στον οικισμό, ενώ οι ανασκαφές έχουν αποκαλύψει εκτεταμένο και επιμελημένο δίκτυο ύδρευσης. Οι κοπέλες θα γέμιζαν τα ευρύχωρα αγγεία τους, τις υδρίες (εικ. 4), με νερό για να το μεταφέρουν σπίτι, εργασία κοπιαστική αλλά συνάμα πολύτιμη ευκαιρία κοινωνικής συναναστροφής. Κρήνες και υδρορρόες, οι κατασκευές που απομάκρυναν το βρόχινο νερό από τις στέγες των κτηρίων, έφεραν πλούσια διακόσμηση με πιο δημοφιλή τη μορφή κεφαλής ζώου (εικ. 1-2).

Στους κατοίκους της Ήλιδας έρχονταν να προστεθούν τα πλήθη των επισκεπτών και αθλητών από όλο τον ελληνικό κόσμο που συνέρρεαν εδώ με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Προτού οικοδομηθούν κτήρια για την προπόνησή τους –τα γυμνάσια και οι παλαίστρες–, οι αθλητές γυμνάζονταν πιθανότατα στο ύπαιθρο, στις όχθες του Πηγειού. Την ανέγερση των γυμνασίων τον 5ο αιώνα π.Χ. ακολούθησε η πρόβλεψη για λουτρικές εγκαταστάσεις σε διάφορα σημεία της πόλης, προκειμένου να καλύπτονται οι ανάγκες των αθλητών (εικ. 5-7). Η αρχαιολογική έρευνα έφερε στο φως δημόσια λουτρά ρωμαϊκής εποχής, με ενδείξεις και παλαιότερων φάσεων, δύο από τα οποία έχουν χαρακτηριστεί, μάλιστα, ως λουτρά των γυμνασίων. Στην ίδια εποχή ανάγονται και τα ιδιωτικά λουτρά που έχουν εντοπιστεί, συνδεδεμένα με συγκροτήματα πολυτελών οικιών και επαύλεων.

Αν η παρουσία του Πηγειού σφράγισε την ίδρυση και την ιστορία της πόλης, συνδέθηκε εξίσου με το τέλος της. Η εγκατάλειψη της Ήλιδας σημειώθηκε τον 6ο αιώνα μ.Χ., ύστερα από έναν ισχυρό σεισμό. Μετακινήσεις και κατολισθήσεις όγκων χωμάτων μετατόπισαν την κοίτη του ποταμού και προξένησαν μεταβολές στη διαμόρφωση του εδάφους. Τα χώματα του Πηγειού κάλυψαν την αρχαία πόλη, φυλάσσοντας καλά τα μυστικά της μέχρι να τα αποκαλύψει ξανά η αρχαιολογική σκαπάνη.

Ο Πηνειός από το χτες στο σήμερα

Ο Πηνειός ποταμός πηγάζει από τον Ερύμανθο και τα όρη Λάμπεια, και μετά από μια μεγάλη διαδρομή χύνεται στον Χελωνίτη κόλπο.

Έχει δυο παραπόταμους, τον κυρίως Πηνειό (ονομάζεται και άνω Πηνειός) και τον Λάδωνα (δεν έχει σχέση με τον Λάδωνα της Αρκαδίας). Οι δυο παραπόταμοι ρέουν με κατεύθυνση από τα ανατολικά προς τα δυτικά με πολλούς ελιγμούς και συναντιούνται στη μέση της κοιλάδας της Ήλιδας, κοντά στο χωριό Αγραπιδохόρι.

Η σημερινή πορεία του Πηνειού σταματάει στο φράγμα (εικ. 8), το οποίο έχει αλλάξει ριζικά τόσο τη μορφή του ποταμού όσο και την οικονομία των κατοίκων της Ηλείας. Το φράγμα βρίσκεται κοντά στο χωριό Κέντρο, έχει ύψος 50 μ. και μήκος 200 μ., με ικανότητα να αποθηκεύει 460 εκατομμύρια κυβικά μέτρα νερού. Με την κατασκευή του σταμάτησαν τα πλημμυρικά φαινόμενα και με υδάτινο δυναμικό αρδεύεται τεράστια έκταση 250 τετραγωνικών χιλιομέτρων από το αεροδρόμιο του Αράξου μέχρι την Αμαλιάδα. Στην περιοχή ολοκληρώνεται σύγχρονο διωλιστήριο που θα παρέχει πόσιμο νερό για την ύδρευση πολλών πόλεων του Ηλειακού κάμπου.

Ωστόσο, οι συνεχείς αμμοχαλικοληψίες από την κοίτη του ποταμού και ειδικά στο πεδινό κομμάτι του –μετά το φράγμα– αποτελούν οικολογική καταστροφή, γιατί τα υλικά αυτά δεν μπορούν να ανανεωθούν. Επίσης, καθώς οι εντατικές καλλιέργειες χρησιμοποιούν λιπάσματα και γεωργικά φάρμακα, τα άφθονα νερά του ποταμού που χρησιμοποιούνται για πότισμα, ξεπλένουν πολλά από αυτά και τα επιστρέφουν στον υδροφόρο ορίζοντα. Έτσι, ο παραγωγικός κάμπος της Ηλείας έχει έντονο πρόβλημα νιτρορύπανσης, που καθιστά τα νερά των γεωτρήσεων ακατάλληλα για πόση.

Ηλείοι, οι άνθρωποι της κοιλάδας

Ο ποταμός Πηνειός αποτέλεσε τον κύριο λόγο επιλογής της περιοχής για κατοίκηση, χαρίζοντας ευφορία στο έδαφος και πλούτο στο κράτος των Ηλείων.

Προσδιόρισε, άλλωστε, την ταυτότητά τους, όπως φανερώνει και η προέλευση του ονόματός τους: Ήλιδα και Ηλείοι (αρχαιότεροι τύποι Φάλις και Φαλείοι) σημαίνουν την κοιλάδα και τους κατοίκους της κοιλάδας αντίστοιχα. Η ρίζα του ονόματος είναι κοινή με τις λατινογενείς λέξεις valley και valée.

Συντελεστές:

Γενική επιμέλεια εντόπου: Γεοργία Χατζή,

Προϊσταμένη Ζ' ΕΠΚΑ

Κείμενα: Αλεξάνδρα Σέελη,

Αρχαιολόγος - μουσειολόγος Ζ' ΕΠΚΑ,

Παναγιώτης Σταθόπουλος, εκπαιδευτικός

Σχεδιασμός εντόπου: Βασίλης Καπής,

ειδικός συνεργάτης Δημάρχου Ήλιδας

